

УДК 159.922.7

Пророк Н.В.

д.п.н., с.н.с.,

зав. лаб.психодіагностики та науково-психологічної інформації,
Інститут психології імені Г.С.Костюка НАПН України

Чекстере О.Ю.

к.п.н.,

пров.н.с. лаб.психодіагностики та науково-психологічної інформації,
Інститут психології імені Г.С.Костюка НАПН України

РОЛЬ ДИТЯЧО-БАТЬКІВСЬКИХ ВІДНОСИН У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПСИХОЕМОЦІЙНОЇ СТІЙКОСТІ ДІТЕЙ В УМОВАХ ВІЙНИ

Потреба в дослідженні ролі дитячо-батьківських відносин у забезпеченні психоемоційної стійкості дітей, особливо в умовах війни, коли кожен день приносить нові випробування та стреси, – набуває особливої актуальності. Адже для розробки ефективних психологічних програм підтримки та реабілітації дітей, які пережили травмівні події, надзвичайно важливо мати наукову інформацію щодо впливу на формування життєстійкості дітей стилів виховання, моделей спілкування та копінг-поведінки їхніх батьків [2; 4].

Розглянемо результати вивчення названої проблеми в психологічних дослідженнях останніх років. Так, у дослідженні коуча з усвідомленого виховання Рім Руда (за участю 200 дітей) було виявлено, що батьки дітей із високим рівнем емоційного інтелекту практикували сім ключових поведінкових стратегій: використання тиші для допомоги дітям у керуванні емоціями, надання назв почуттям для їх вираження, визнання власних помилок та вибачення перед дітьми, ненав'язування ввічливих фраз, постійна валідація почуттів дітей, заохочення до самостійного прийняття рішень та стимулювання творчості в моменти нудьги. Це дослідження підкреслює, що у формуванні у дітей здорової самооцінки та ефективних стратегій подолання труднощів важлива роль належить усвідомленому та емоційно підтримуючому батьківському вихованню [7]. Вплив на становлення особистості дитини типів дитячо-батьківських відносин вивчався у дослідженні Мартиненко І., Кротенко В., Афузова Г. [1].

Було показано, що манера поведінки батьків, їхні емоції, ставлення та передані цінності формують у дитини світосприйняття – як позитивне, так і негативне.

У дослідженні Porovuch I. S. було виявлено ключову роль емоційних зв'язків в сім'ї у вихованні поваги до суспільних норм, у розумінні людських цінностей та виробленні поведінкових моделей [6]. При цьому у процесі розвитку дитини першими моделями соціальної взаємодії для неї стають її батьки [4]. Саме батьки визначають емоційну безпеку дитини, рівень її тривожності та здатності до самовизначення; від батьків вона отримає настанови, що надалі засвоюються і трансформуються в її власні переконання та життєві принципи. Надійна емоційна підтримка з боку батьків сприяє формуванню у дитини високої життєстійкості. Діти, які відчують безумовне прийняття та любов з боку своїх батьків, мають більшу здатність справлятися з труднощами, виявляючи високий рівень стресостійкості [6; 2]. Проте конфліктні відносини в родині можуть призводити до формування у дитини невпевненості, тривожності та низької адаптивності [5].

Високу чутливість молодших школярів до думки батьків в соціальних ситуаціях (зокрема, критики з боку батьків) було виявлено в дослідженні копінг-стратегій дітей цього віку [2]. Більшість досліджених дітей на критику батьків реагують емоційно, зі сльозами, засмученням, жалем, що свідчить про важливість для них позитивного батьківського відношення. Лише невелика частина дітей готова до самоаналізу та змін, що підкреслює важливість виховання у дітей навичок конструктивного сприйняття критики та розвитку емоційної стійкості. Однак при наявності конфліктів або недовіри в родині діти часто обирають дистресові стратегії подолання, що підвищує їх рівень тривожності та знижує адаптивні можливості. Нажаль, в умовах війни не всі батьки можуть забезпечити своїм дітям необхідну підтримку, що часто призводить до погіршення психічного стану дитини. Стресові ситуації, нестабільність і фізична небезпека впливають на емоційну атмосферу в родині, що, в свою чергу, позначається на психоемоційному розвитку дітей [1; 5; 3].

Той факт, що на розвиток психоемоційної стійкості дітей вирішальний вплив має копінг-поведінка батьків – було підтверджено в дослідженні Т. Шматко.

Стратегії подолання стресу, які обирають батьки, часто є моделями для їхніх дітей. Батьки, які практикують проблемно-орієнтовані стратегії подолання (наприклад, активне вирішення проблем, емоційна підтримка), можуть передати ці стратегії своїм дітям [4]. Водночас, батьки, які використовують емоційно-реактивні стратегії (наприклад, уникання, агресія), можуть сформувати у дітей менш ефективні способи подолання стресу.

Отже, підтримка батьків в умовах війни має надзвичайно важливе значення: зокрема, вона допомагає дитині зберегти і розвинути психоемоційну стійкість.

Список літератури

1. Мартиненко І. В., Кротенко В. І., Афузова Г. В. Підтримуюча взаємодія з батьками як умова соціально-емоційного розвитку дітей // *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2024. № 2. С. 91–95.
2. Пророк Н. В., Чекстєре О. Ю., Гнатюк О. В. Особливості соціального розвитку дітей молодшого шкільного віку в умовах воєнного стану. *Журнал сучасної психології*. Київ, 2023. № 2. С. 53–63.
3. Психологічне діагностування проявів адаптаційних розладів у суб'єктів освітнього простору в умовах воєнного стану і післявоєнного відновлення країни : практичний посібник / за ред. Н. В. Пророк. Київ : Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України. 2023. 220 с.
4. Шматко Т. Копінг-поведінка та її вплив на психічний розвиток дітей // *Вісник психології*. 2014. № 5. С. 87–93.
5. Craig G., Baucum D. Human development. Prentice Hall, 2001.
6. Popovych I. S. Social expectations in primary school age // *Proceedings of the 2nd International Academic Congress*. 2014. New York. Vol. II. 2014. P. 176–180.
7. Villaescusa A. Estudia a 200 niños y todos los que tienen alta inteligencia emocional presumen de padres con estos 7 comportamientos. 2025. URL: <https://as.com/actualidad/ciencia/estudia-a-200-ninos-y-todos-los-que-tienen-alta-inteligencia-emocional-presumen-de-padres-con-estos-7-comportamientos-n/>